

הדעת, וא"כ ממנ"פ יש היתר לעבור על איסור דרבנן. אלא ששתי הסיבות לא מוחלטות:

א. אין להסיק מהיתר עגונה גמורה, שאינה יכולה להינשא בשום אופן, לעגונה שלנו, שאמנם היא מעוגנת מקשר עם בעלה, אך בכל זאת יש לה בעל ואינה דומה לעגונה שאין לה בעל בכלל.

ב. אין להסיק מטירוף הדעת של שכ"מ למצבה הנפשי של האשה בנ"ד שאינה במצב הדומה לשכ"מ.

מ"מ יש מקום לסברה שהחשש שלא תיפול לפני יבם דיו כדי להתיר איסורי דרבנן מסוימים. ואולי יש כאן פתח להתיר בשעה"ד גם איסורי דרבנן אחרים. וכן יש לומר שכאשר יש חשש לטירוף הדעת גם מי שאינו שכ"מ דין חולה יש לו. אמנם משכ"מ אין להוכיח, אך מוסכם על הפוסקים שמחלת נפש גם היא מחלה. ולכן נלענ"ד להתיר את הסירוס. וה' יצילנו משגיאות.

עליו התיירו. וזה תימה דהכא מאי חששא איכא שהרי הוא לא היה מחזור אחר הקניין והאשה [היא ש]היתה מחזרת אחריו. אלא י"ל דהכא כיון שהוא לא היה עושה אלא אמירה בעלמא לא גזרו בהא דאיכא חששא שלא תיזקק ליבם.

לדעה זו אכן די בחשש שלא תזדקק ליבם ע"מ להתיר קנין בשבת. אולם הוא עצמו אומר שמדובר בקניין באמירה בלבד ואין להסיק מכאן שהתיר כל איסור דרבנן (ר' עירובין סח א שאמירה קלה יותר מכל מלאכה דרבנן). ועוד, הריטב"א לא הכריע כדעה זו. הוא מביא אותה בשם י"א ומביא גם דעות אחרות. וכשנעמוד למנין נמצא שמכל הראשונים רק רש"י הביא את הנימוק של חשש לעיגון בלבד. הרמב"ן הר"ן והמאירי הביאו רק את הנימוק של טירוף הדעת. והרשב"א והריטב"א הביאו את שני הנימוקים ולא הכריעו. ובנ"ד יש גם עיגון וגם חשש לטירוף

סימן יא

הולדת ילד לצורך רפואת אחיו

פתיחה

מסתבר שאין חיוב להביא ילד נוסף לעולם רק לשם הצלת אחיו. יש גבול להשתדלויות שהתורה חייבה אדם לשם הצלת הזולת. ראה למשל ב"ב ג ע"ב שאדם או ציבור לא חייבים למכור בית בנוי לשם מצות פדיון שבויים. למרות חומרתה של מצוה זו והסכנות בהן נמצא השבוי, המחייבים לטרוח בגוף ובממון ע"מ

ילד חולה במחלה קטלנית. הפיתרון הוא השתלת מח עצם מרקמות זהות. מוצע להורים ללדת אח כדי להשתמש ברקמותיו לרפוי אחיו (כדי שהילוד יהיה באמת מתאים יש צורך בהפריה מלאכותית שבה ימיינו את העובר בעל הרקמות הזהות ואותו ישתילו ברחמה של האם לשם המשך ההריון). האם מותר להוליד ילד למטרה זו כדי שתאי גופו ישמשו כהצלה לאחיו?

להצילו. וכן בתשובת הרדב"ז (ח"ג סי' תרכז) שפטר הצלת אדם ממוות במחיר כריתת יד של חברו משום דרכיה דרכי נועם. השאלה היא האם **מותר** להביא ילד לעולם לא לשם עצמו אלא רק לשם זולתו. הדבר תלוי אם יש בהולדת ילד כזה גם מצות פו"ר. אם אין בכך מצות פו"ר נראה שהדבר אסור הן משום הוצאת ז"ל והן בגלל שאין הצדקה להביא אדם לעולם לשם מטרה אחרת חוץ מעצמו. אך אם מקיימים בכך מצות פו"ר אין כאן הוצאת ז"ל ויש הצדקה להבאת יצור כזה לעולם. בשאלות אלו יתמקד הדיון בתשובה זו.

א. לא תעמוד על דם רעך

אמנם פיקוח נפש דוחה את כל התורה כולה, אולם הבאת אדם לעולם רק לשם מטרה זו של הצלת אחיו – צריכה עיון. לכאורה, כשם שאין לאדם למסור את נפשו למען זולתו כך לא מסתבר שמותר להוליד אדם רק לשם כך. אמנם יש הבדל עצום בין רציחת אחד לשם הצלת חייו של אחר, לבין הבאתו לעולם לשם הצלה, אם נניח שהבאה זו אינה אסורה מצד עצמה. אולם בכ"ז יש מקום לומר שכשם שאין למסור נפש להצלת נפש אחרת כך אין להוליד נפש לשם נפש אחרת. מאידך, לכאורה אין כאן איסור מפורש. וגם אם היה, הרי פיקוח נפש דוחה כמעט את כל מצוות התורה.

מצות פריה ורביה נועדה לשם הילדים עצמם ולא למטרה אחרת. וא"כ המוליד ילד למטרה אחרת לכל היותר יש כאן מצוה שלא לשמה, אמנם כוונתו לשם מצות "לא תעמוד על דם רעך" אך זו לא כוונת מצות פריה ורביה, ומבחינה זו האב

לא מקיים את מצות פריה ורביה לשמה. אלא שיש הסוברים שמצוות אינן צריכות כוונה, וגם ללא כוונה יוצא י"ח. ואע"פ שכאן לא רק שחסרה כוונה אלא יש כוונה אחרת (ר' רבנו יונה סוף פ"א בברכות ואתוון דאורייתא להר"י אנגל סי' כג) לכל היותר הוא לא יצא יד"ח, אולם גם לא עבר עבירה. (אלא א"כ נניח שיש איסור בהוצאת ז"ל שלא לשם מצות פו"ר). ועוד, גם למ"ד מצוות צריכות כוונה פריה ורביה שאני. כמש"כ המנ"ח מצ' א שהעיקר במצוה זו הוא הוויית הילדים בעולם ולא מעשה ההולדה. ולכן **גם המוליד ממזר קיים את המצוה**. וק"ו אם הוליד ללא כוונה. אמנם כוונה אחרת חמורה יותר כמש"כ לעיל, אך לא תהא כוונה אחרת חמורה יותר מאיסור עריות שממנו נוצר ממזר ובכ"ז קיים מצוה.

ומצינו בכמה מקומות בתלמוד שאדם עושה מעשה מתוך כוונה מסוימת ועולה בידו מצוה שלא התכוון אליה:

א. ב"מ (פב ע"ב):

במלוה צריך למשכון קמיפילגי. מר סבר: מצוה קא עביד שהלווה, והוי שומר שכר.

מדובר שם במלוה לחברו הלוואה על המשכון. המלוה מעוניין להשתמש במשכון ולנכות בכך את החוב. כוונתו אמנם לתועלתו האישית, אך מבחינת הלווה הוא עשה עמו מצוה שהלווה לו. לכן הוא נחשב לשומר אבדה שדינו כשומר שכר כי הוא מקיים מצוה.

ב. מגילה (ז ע"ב) "קיימת בנו משלוח מנות ומתנות לאביונים" משמע שאפשר לקיים במעשה אחד שתי מצוות ואין כאן חסרון של חבילות חבילות (ר' טו"א שם. אם כי לגירסת הירושלמי, הר"ח הב"ח והגר"א אין ראיה משם. ור' תפא"י שבת פ"ב בועז על הדלקת נר שבת

ד"לא תהו בראה לשבת יצרה" גילה הכתוב דתכלית העולם שתהי' מיושבת מבני אדם וא"כ מזה הכתוב נודע שיש חיוב על כל אדם עבור תיקון העולם לפרות ולרבות.

עשה דפרו ורבו דהוי עשה בלשון חיוב האונס פוטר ממנה לגמרי. אבל עשה דשבת דהוא עבור תיקון העולם ולא שייך לומר בזה דכיון שהוא אנוס אין הדבר בעצמותו נצרך, דוודאי נצרך הוא לתיקון העולם וליישובו וא"כ כל אדם חייב בזה ולפי"ז יבואו כמין חומר דברי התוס' בב"ב יג א ד"ה שנאמר יעו"ש¹. ולענינו, כשם שהאדון מחויב לשחרר את עבדו כדי שיוכל לקיים מצות שבת, כך אולי י"ל שההורים מחויבים להביא ילד לעולם כדי לקיים מצות לא תעמוד על דם רעך.

מה גם שאולי יש כאן אפילו מעין קיום מצות פריה ורביה לשמה. כי אם נניח כמש"כ המנ"ח שהוויית הילדים היא המצוה, גם בהמשך גידולם וקיומם מתקיימת המצוה (עיין אתון דאורייתא כלל כב שגם המשך קיומו והתפתחותו של ילד הוא בכלל מצות פריה ורביה; אם כי נראה שדבריו נכתבו לפלפולא בעלמא. ובכ"ז ליכא מידי דלא רמיזא באורייתא). יתרה מזאת, הבן החולה נמצא בסכ"נ ואם ימות לא יקיים האב מצות פריה ורביה (אם יש לו מלבדו רק עוד בת. וגם אם יש לו ילדים נוספים הרי בכל ילד נוסף יש מצוה קיומית). וע"י הולדת הבן החדש הוא יציל את אחיו החולה

בשמן שריפה שאין במעשה אחד מצוות חבילות חבילות).

ג. ב"ב (י ע"ב) לגבי מצות צדקה – "האומר סלע זה לצדקה ע"מ שיחיה בני הר"ז צדיק גמור" (ר"ל צדקה גמורה). אמנם יש לומר שמצות צדקה שאני, שהעיקר הוא התוצאה שיש לעניים מה לאכול. וראיה לכך הריטב"א לכתובות (מט ע"ב) המתיר את קושית התוס' (שם): כיצד כופין על הצדקה, וז"ל:

אבל לענין צדקה כייפין מפני מחסורם של עניים. וכן כתב הרדב"ז (הלכות מתנ"ע פ"י ה"ז). גם המהר"ל בחידושי אגדות לב"ב (ח ע"ב) כתב בלשון דומה:

בודאי אין ב"ד [מוזהרים] על הנותן, אבל איך יפרנס העני?!... צעקת עניים שהיה [צריך] להם חיות היו כופין... שהם אמרו גדול המעשה מן העושה, ולפיכך בצדקה מצוה לכופף, והיינו בשביל חיות העניים. ואם אין כופה הרי מעלים עינו מן העני אשר אין לו פרנסה.]

אולם גם במצות פריה ורביה יש צורך קיומי של "לא תוהו בראה לשבת יצרה". ר' אתון דאורייתא (כלל יג) שהסיק מהגדרה זו שגם עבד שאנוס ואינו יכול לקיים פריה ורביה לא נפטר ממצות שבת וז"ל:

במצות פריה ורביה נמצאים שני עניינים: "פרו ורבו" היא מצוה מחויבת בינינו ובין המקום לבד. אבל בקרא

1. סברה דומה כתב האבני נזר (אר"ח סי' תקא) לעניין נר חנוכה שאדם חייב למכור את כסותו לקיום מצות נ"ח ולא נפטר בגלל שהוא אנוס, כי אע"פ שהוא אנוס ופטור אך סו"ס התוצאה היא שאין פרסומי ניסא לאחרים. ובזה יוסבר לענ"ד מדוע אדם מועד לעולם בענייני נזיקין בין אנוס בין רצון. ולדעת הרמב"ן אפילו באנוס גמור חייב, כי סו"ס הזולת ניזק.

– מעלה עליו הכתוב כאילו איבד עולם מלא, וכל המקיים נפש אחת מישראל – מעלה עליו הכתוב כאילו קיים עולם מלא.

וא"כ צריך לעשות הכל כדי להציל נפש אחת מישראל שהיא עולם מלא. אלא שאפ"ל מאי חזית שעולם מלא אחד יקריב את יחידותו למען יחידותו של האחר? האם יחידותו של האדם היא עקרון הלכתי הדוחה מצות הצלת חיים? ועוד, הילוד שיוולד יהיה בכ"ז אישיות יחידאית, לא יהיה כמוהו בעולם אלא שהוא יבוא לעולם כדי להציל את אחיו. אמנם פגם יש כאן, אך איסור – לא. מה גם שהמטרה היא הצלת חיים, גם זו ייחודיות.

(נשוב לדון בנושא הייחודיות בסוף דברינו.)

ב. היתר הסיכון לאשה

וצ"ע מה ההיתר לאשה להסתכן בכניסה להריון בעבור לידה שאינה לצורך פו"ר ולשם מטרה אחרת? תלמוד מפורש בכתובות (לט ע"א):

אחת זו ואחת זו משמשת כדרכה והולכת, ומן השמים ירחמו, משום שנאמר: שומר פתאים ה'!

אמנם שם ההלכה שמוותר לשמש במוך ואין לאשה היתר להסתכן. אלא שהיתר זה לא נאמר אלא במקרה פרטי של אשה

ויקיים בעצם הצלתו גם מצות פריה ורביה. וא"כ מה לי ילד זה או ילד אחר, סו"ס בהולדת הבן החדש הוא יקיים פריה ורביה באח החולה וא"כ זו מצוה לשמה. וכי גט הוא שיש צורך לשמה של אותה האשה דווקא?

מאיזך י"ל אדרבה, מסתבר שלא יתכן ללדת ילד אחד לשם ילד אחר. גם אם מצות פו"ר מתקיימת בהמשך הגידול, הדברים אמורים באותו ילד עצמו שבו התקיימה מצות ההולדה. אך לא מסתבר לומר שהמשך קיומו של ילד אחד הופך הולדת ילד אחר למצוה. מה גם שמצות פו"ר היא בהולדת ילד שתהיה לו אישיות עצמית. אולם הולדת ילד אחד לשם אישיותו של ילד אחר סותרת משנה מפורשת בסנהדרין (לז ע"א):

לפיכך נברא אדם יחידי... ואין אחד דומה לחברו. לפיכך כל אחד ואחד חייב לומר: בשבילי נברא העולם. מהותו של האדם היא יחידותו². הגדרה זו כלולה בצלם האלקים של האדם. כשם שה' הוא יחיד ומיוחד ואין דומה לו, כך כל אדם דומה במידה מסוימת לקב"ה שאף הוא יחיד ומיוחד, בעל אישיות עצמאית ייחודית משלו (ר' להלן בשם צרור המור)³, מיהו י"ל שהיא הנותנת. באותה משנה נאמר: ללמדך שכל המאבד נפש אחת מישראל

2. הערת עורך: נראה שיחידות היא שלא יהיה עוד יצור זהה לו בכל (כגון הסיכון שמפנים אליו המומחים בגידול תאומים זהים זה בצד זה), אבל כאן זה עוד יותר בבחינת 'ועתה שנוצרת כאילו לא נוצרתי' – כי בעצם הוא לא נוצר לצורך עצמו אלא לצורך אחרים. וזה קשה עוד יותר מיחידות משותפת אלא אין לקיומו מטרה עצמית! ואדם שנולד כשזו הווית חייו עלול לסיבוכים נפשיים עד כדי אובדנות. אא"כ יבנו לו אישיות נפשית חזקה מאד, וגם אז כולי האי ואולי.
3. יש המשתמשים בסברה זו לאסור את השיבוט. כי בשיבוט כל היילודים יהיו זהים ואף אחד מהם לא יהיה שונה מחברו. ואדם ללא ייחודיות עצמית משלו אינו אדם.

אבר מאבריו ע"מ להציל את זולתו מסכנת מיתה. הוא מחלק שם בין סיכון רחוק לסיכון חמור. אלא שבין היתר הוא אומר: ותו דכתיב דרכיה דרכי נועם והסבדא ואיך יעלה על דעתנו שיניח אדם לסמא את עינו או לחתוך את ידו או רגלו כדי שלא ימיתו את חבירו הלכך איני רואה טעם לדין זה אלא מדת חסידות.

מצד הסיכון לאם, כמעט כל אם היתה מוכנה להסתכן בלידה נוספת כדי להציל את בנה, ואין זה כנטילת איבר להצלת אחר. מאידך נראה, שאדרבה, אם נקבל את הנחתו של הרדב"ז שמשפטי תורתנו יהיו מסכימים אל השכל יתכן שנ"ד חמור יותר. השכל הישר לא רואה בעין יפה, בלשון המעטה, הולדת ילד אחד למטרת גידולו של ילד אחר. (ר' עולת ראייה לרא"ה ח"א עמ' עא "שלא עשני עבד". ורעיון זה מקובל על השכל, והראיה שגם חכמי האומות סבורים שכל אדם שבא לעולם זכותו לחיות בו לשם עצמו ולא לשם אדם אחר. להלן נאריך בסברה זו).

ג. תרומת מח עצם מקטן

יש לדון בשאלתנו מנקודת ראות אחרת. מטרת ההולדה של האח היא ליטול ממנו מח עצם כבר בקטנותו. כי אם נמתין עד שיגדל עלול אחיו למות חלילה. תרומה זו מלווה בייסורים. אם היה מדובר באח בוגר, שניתן היה להשתמש במח העצם שלו, והיינו פונים אליו בבקשה שיתרום מח עצם לאחיו. הוא היה יכול לסרב ולא היה ביכולתנו לכוף אותו לקיים מצוה.

המסתכנת בסיכון אישי מיוחד, ולא בסכנת לידה רגילה הקיימת בכל הנשים. אשה רגילה שאין לה סיבה מיוחדת אסורה להשתמש במוך בגלל חשש סכנה שיש בלידה. כי עם כל הסיכון שבלידה רגילה כבר דשו בה רבים ואינה סיבה להימנע מלידה (ר' שבת קכט ע"ב לעניין הקזת דם בימים מסוימים אמרו: "כיון דדשו ביה רבים שומר פתאים ה'").

ואכן כל אשה בעולם נוטלת על עצמה סיכון מסוים ע"מ ללדת ילדים. אולם כל זה ע"מ לקיים את העולם, לא תוהו ברא לשבת יצרה (וה' חקק זאת בטבע הנשים ולא רק בבנות ישראל שומרות מצוות, שתהיינה מוכנות להסתכן לשם הבאת זרע). אך להסתכן בלידה למטרה אחרת מי התיר לה?

הדבר דומה קצת לפועל שמותר לו להיתלות באילן כדי להביא טרף לביתו, כי אליו הוא נושא את נפשו, אך לאדם אחר שאינו עושה זאת לשם פרנסה אסור להסתכן כל כך⁴. אף כאן כדי ללדת ילדים לשם קיום העולם והמשך המשפחה כל אשה מוכנה ורשאית להסתכן, אך לא למטרה אחרת (עי' משך חכמה בראשית ט, ז).

אלא שלפי"ז יהיה לכאורה אסור לפונדקאית להסתכן כדי ללדת ילד למישהי אחרת. ולא מצינו שאסרו זאת. וא"כ ק"ו להולדת ילד כדי להציל את אחיו. וא"כ י"ל שמותר ואולי אף מצוה לאם ליטול סיכון רחוק כלידה כדי להציל נפש מישראל. וכמש"כ הרדב"ז (ח"ג סי' תרכז [אלף נב]). נידון שאלתו שם היה, האם חייב אדם להקריב

4. הערת עורך: ומכאן הערה ואזהרה לכל מיני עיסוקים בספורט סיכוני שאין לכאורה היתר לעסוק בכך.

משום שבעל הממון עצמו פטור, שהרי אינו כאן, ולכן גם ממונו פטור. ומתקנת יהושע בן נון חייב ממונו להצילו גם שלא בפניו (עי' ב"ק קיד ע"ב). אבל חיוב ההצלה המוטל על ממונו הוא להצלת גופו של חברו או ממונו של חברו, אבל לא מצינו חיוב להתיישר בגופו ע"מ להציל את גופו של חברו. ולפי"ז א"א להשתמש בגופו של קטן שלא מדעתו, שהרי הוא עצמו אינו חייב במצות הצלה, הן מחמת שהוא קטן והן מחמת שאין חיוב על האדם ליישר את גופו להצלת חברו. כיצד ניתן אפוא להשתמש בגופו שלא מדעתו?! התקנה היתה בממונו, אולם לא בגופו. כי צער הגוף קשה יותר מהפסד ממון.

ומהרדב"ז (שהובא לעיל), שפטר אדם לכרות את ידו כדי להציל את חברו משום דרכיה דרכי נועם, יתכן שיש להסיק שה"ה בכאב גדול. התורה לא חייבה אדם להתיישר עבור חברו ולא דמי לממון שחייב גם לשכור מצילים כדי לקיים מצות לא תעמוד על דם רעך אפילו בממונו, כי יסורים קשים מממון כמבואר בכתובות (לג ע"ב) "אלמלא נגדוה לחנניה מישאל ועזריה פלחי לצלמא".

ד. זכין לאדם זכין מאדם

ולכאורה קשה על הראב"ד מדוע שלא בפניו אסור לאדם להציל א"ע בממון חברו, הרי זכין לאדם שלא בפניו? ואפ"ל שלדעתו לא זכין מאדם אלא רק זכין לאדם. ולכן א"א לקחת את ממונו של אדם שלא מדעתו כדי לזכותו במצוה. ר' קצות (סי' רמג, ז) שכתב שזכין לאדם

ובפרט כאשר קיום מצוה זו מלווה ביסורים לא ניתן לדרוש מכל אחד להתיישר לשם הצלת הזולת. ובסנהדרין (עג ע"א):

מנין לדואה את חברו שהוא טובע בנהר או חיה גוררתו או לסטין באין עליו שהוא חייב להצילו תלמוד לומר לא תעמד על דם רעך. והא מהכא נפקא? מהתם נפקא: אבדת גופו מניין – תלמוד לומר והשבתו לו! – אי מהתם הוה אמינא: הני מילי – בנפשיה, אבל מיטרח ומיגר אגורי – אימא לא, קא משמע לן.

התורה חייבה אדם לטרוח בגופו ולהוציא ממון כדי להציל את זולתו, אך להתיישר לא מצינו. אמנם אין ספק שהמתיישר מקיים מצוה, אולם זו אינה חובה.

מה הדין באח קטן, האם מותר לקחת ממנו מח עצם בלי ידיעתו?

לשיטת רש"י שאסור לאדם להציל את עצמו בממון חברו ק"ו שאין להציל אדם ע"י גופו של אחר. אמנם זכות האדם על עצמו אינה ממון, אך מבחינה מסויימת היא יותר מממון, היא עצמו של האדם. ואדם לא חייב להקריב את עצמו למען זולתו.

ואמנם רוב הראשונים חולקים על רש"י וסוברים שמותר לאדם להציל את עצמו בממון חברו כשכוונתו לשלם אח"כ. אך גם הם יודו לרש"י שאין אדם רשאי להציל את עצמו בגופו של חברו. ור' שטמ"ק (ב"ק קטז) בשם הראב"ד שמעיקר הדין רק בפני בעל הממון רשאי אדם להציל את עצמו בממון זולתו, משום שכשם שבעל הממון חייב להצילו כך גם ממונו חייב. אך להציל את עצמו בממון חברו שלא בפניו אינו רשאי,

מהניצל שהוא יממן את הצלתו ולא הזולת, ולכן כתב שם הרא"ש שהנרדף צריך לשלם. כלומר, אם המציל הוציא הוצאות לצורך הצלת הנרדף הוא בעצם מלווה לנרדף את הממון לצורך הצלתו. אך רק הוא גופו מצווה על כך. אמנם גם אם אין לנרדף ממון כדי לשלם, מצות הצלה לא פקעה. הנרדף לא נפטר מלשלם אלא הוא חוב עליו וחייב לפורעו.

אולם כל זה בחיוב ממון משא"כ במקום צער גדול אין חיוב הצלה שלא מדעתו של המציל. וממילא אין זכין לקטן במצוה שיש בה צער גדול. מיהו הגרשז"א פסק שמותר ליטול מח עצם מקטן ועל כך נדון בפרק הבא.

[הרב יעקב אפשטיין הפנה אותי למאמרו של הגר"מ הרשלר ב"הלכה ורפואה" (ח"ב עמ' קכז) שם הוא דן בתרומת כליה מאח מחוסר דעת, שרקמותיו הן המתאימות ביותר לאחיו החולה במחלת כליות קשה. והביא ראייה מכתובות (מה) שמי שנשטתה ב"ד יורדין לנכסיו וזנין את בניו ובנותיו וכתב הר"ן שם למרות שהוא שוטה כיון שרובא דאינשי ניחא להו בכך שילדיהם יתפרנסו על חשבונם מסתמא גם שוטה זה ניחא ליה. וזכין לאדם שלא בפניו. אך דחה ראייה זאת בחילוק שחילק בין נטילת ממון לנטילת אבר. נטילת אבר מאדם ללא הסכמתו אינה זכיה. אם כי הוא תלה זאת בסיכון שיש בנטילת כליה. לדעתנו גם ללא סיכון, עצם נטילתו של דבר מגופו של אדם ובפרט כשיש בכך צער, אין אומרים זכין לאדם שלא מדעתו.

אמרינן, זכין מאדם לא אמרינן⁵, ר"ל א"א לזכות אדם בהפרשת מעשרות מפירותיו שלא מדעתו, או לפדותו אם הוא בכור קטן על חשבוננו. כלומר, אי אפשר ליטול מאדם דבר שלא מדעתו למרות המצוה שבדבר. זו זכות שיש בה גם חובה ואין חבין לאדם שלא מדעתו, גם אם מעורבת בכך זכות. אך כבר חלקו עליו והוכיחו שגם זכין מאדם, כגון ר' יצחק אלחנן בשו"ת באר יצחק (אר"ח סי' א) שכתב שאפשר למכור את חמצו של אדם שלא מדעתו, למרות שבמכירה החמץ יוצא מרשותו, אך מכיון שבכך אנו מצילים אותו מאיסור בל יראה ובל ימצא זו זכות וזכין לאדם שלא בפניו. (ור' להלן בפרק הבא שכנראה מחלוקתם של הקצות ור' יצחק אלחנן היא מחלוקת ראשונים.)

ולכאורה קשה למ"ד זכין מאדם מנרדף בסנהדרין (עד ע"א) שאסור לאדם להשתמש ברכושו של אדם ע"מ להציל נרדף השרוי בסכנת חיים אלא א"כ יפצה אותו על כך? מדוע לא יפטר מתשלום הרי השימוש בממונו של אדם ע"מ להציל נפש מישראל היא זכות וזכין לאדם שלא בפניו, גם כאשר הדבר נעשה על חשבוננו, משמע שאין זכין מאדם שלא מדעתו?

וע"כ צ"ל שדין 'לא תעמוד על דם רעך' נאמר רק על האדם עצמו ולא על ממונו. אם הממון מציל אין לו מצוה, וממילא אין לו זכות בכך. אמנם אדם חייב למיטרח ולאגורי כדי להציל נרדף, אולם זה אינו חיוב ממוני, החיוב הוא חיוב אישי בלבד ובמפורש לא על חשבוננו. התורה דורשת

5. ור' קצות (סי' רצ, ג) לעניין כפיית צדקה שחילק בין בפניו לבין שלא בפניו.

ובממונו. הלכך אין זו זכיה גמורה, ואין זכין לו שלא בפניו. אך הש"ך סובר שזכין לו. ר' שם בדבריו הארוכים בנקה"כ שגם במקום שיש קצת חובה המעורבת בזכות, בכל זאת זכין לקטן שלא בפניו. והוא מביא ראיה לדבריו מאותה סוגיה בכתובות (יא ע"א) שעליה הסתמך הט"ז. הרי מטבילין גר קטן משום שזכין לאדם שלא בפניו אע"פ שיש גם חובה בדבר. ומעניין, שניהם לא הזכירו את צער המילה שיש לקטן בשעת גיורו ולמרות שצער המילה גדול בכ"ז הגיור נחשב לזכות. וי"ל שאין מצער המילה ראיה, כי יתכן שמדובר שם בקטן שכבר נימול בעבר ועתה רק מטבילין אותו.

אלא שבשאלה זו אם יש זכיה במקום צער מילה נחלקו הראשונים.

הרשב"א (כתובות יא ע"א) כתב:

הא דנקט רב הונא גר קטן מטבילין ולא קאמר מלין איכא למימר דמילתא דשייכא בזכרים ובנקבות נקט, אי נמי משום דטבילה גמר מלאכתו כדקיי"ל (יבמות מ"ז א) מל ולא טבל כאילו לא מל נקט מטבילין, אי נמי נ"ל לומר דרבנותא נקט משום דמילה דין הוא שתעלה לו כשיגדיל ויתרצה דישנה בעולם בשעת רצונו, אבל טבילה דבשעתה לא היה בן דעת ובשעה שנתרצה אינה בעולם אימא לא כיון שגירותו מסופק שהרי יכול הוא למחות כשיגדיל קמ"ל.

מכל תירוציו משמע שאינו רואה בעיה בעצם הזכייה במילה למרות הכאב (והרי מדובר בגר קטן, לא דווקא בן ח' ימים, אלא גם בן כמה שנים, שהוא בר דעת ומודע לצער) וצ"ל בגלל שהגר, למרות קטנותו, מוכן לסבול ע"מ להתגייר. הגיור יקר בעיניו, למרות היותו קטן, יותר מצער המילה. כלומר,

באשר לראייתו מיורדין לנכסי שוטה ע"מ לזון את בנו, אמנם מהר"ן משמע שהוא מדין זכיה. אך הסבר זה מוקשה. אם זכיה היא מדין שליחות, בין אם נאמר כרש"י (ר' רש"י גיטין ט ע"ב ד"ה יחזור) שאילו היה יודע שמפרנסין את בנו היה מסכים למנות את ביה"ד כשליחו, בין אם נאמר כקצות סי' קה שהתורה מינתה אותו שליח, בשוטה אין שליחות. והר"ן עצמו בנדרים (לו ע"ב) סובר שזכיה מטעם שליחות. ובקדושין ריש פ"ב הביא הר"ן את שתי הדעות. גם אם נאמר שזכיה מדין אחר היא חלק משליחות ובשוטה אין שליחות (לא הוא לאחרים ולא לאחרים בשבילו), ואכן מתחילת דברי הר"ן שם משמע שהוא מדין שעבוד לצדקה וכ"כ הכס"מ בהל' נחלות שהוא מדין שעבוד. ור' קצוה"ח סי' רצ ס"ק ג. ובשיעורנו לכתובות (שם) הסברנו שחיוב מזונות אינו רק מצוה אלא גם חוב וממונו של שוטה לא פטור מפריעת חובות, לכן חל השעבוד. אך שעבוד לתת מגופו של אדם לרפואת אחר לא מצינו.

ה. זכיה לקטן במקום צער

נחלקו הט"ז והש"ך ביה"ד (סי' שה) האם אפשר לפדות קטן שאין לו אב מדין זכין לאדם שלא בפניו. הט"ז הוכיח מלשון התוס' בכתובות (דף יא) בעניין גר קטן שמטבילין אותו על דעת ביה"ד:

דאין שליחות לקטן בשיש קצת חובה מדנקטו "חובה קצת" ולא נקטו סתם חובה משמע דלגבי קטן לא אמרי' דיכול לעשות שליח אלא בזכות גמור בלי שום קצת חוב מזה. ובפדיוה"ב הפודה גורם לקטן הפסד שלא יוכל לקיים את המצוה בעצמו, בגופו

ואולי אינו מוכן לסבול עבור כך, ולפי האמור לעיל גם אינו חייב בכך. אך אם נאמר שהצלת חיים היא משום "וחי בהם" מצוה זו שקולה יותר מכל מצוות התורה, ולכן גם למ"ד שגר קטן לא מוכן לסבול כאב עבור גיורו, יתכן שאח קטן יהיה מוכן לסבול כדי להציל את חיי אחיו.

ונלענ"ד שיש לחלק בין גר קטן לנ"ד. הזכות של גר קטן נוגעת לכל המשך חייו. כשיגדל ויהיה בר חיובא יקיים את כל מצוות התורה כמצווה ועושה. לא כן נ"ד. את עיקר מצות ההצלה יקיים דווקא בקטנותו כשאינו בר חיובא וא"כ אינו מקיים מצוה בכך וא"כ איזו זכות יש לו?

מיהו אפ"ל שגם קטן שאינו בר חיובא בכ"ז אם מקיים מצוה סו"ס נעשתה מצוה על ידו ויש לו זכות. וכע"ז כתבו החלקת יואב (אור"ח סי' א) והאור שמח (הל' איסור"ב פ"ג ה"ב) שאף שקטן אינו בר חיובא ואינו נחשב כעובר עבירה מ"מ במצוות שגם בני נח חייבים גם הוא נחשב כעובר עבירה. כגון עריות ראה סנהדרין (נג) בסוגית תקלה וקלון. וא"כ ה"ה מצות הצלת נפש. אמנם בני נח אינם חייבים במצות 'לא תעמוד על דם רעך', אך אין ספק שגם בן נח בר דעת ירוץ להציל אדם הנמצא בסכנה והדבר יחשב לו כמצוה, למרות שמצד הדין אינו חייב בה. ודוגמא לכך היא מצות צדקה. הר"ן בחידושו לסנהדרין (נז) כתב שב"נ חייב במצות צדקה וק' הרי מצוה זו אינה כלולה בז' מצוות ב"נ? אלא ע"כ הצורך שהעניים יקבלו אינו תלוי בחיוב מפורש. גם מי שאינו מצווה אינו יכול להתעלם מצרכי העניים. וכל אדם שנברא בצלם יש בו ממידותיו של הקב"ה – מה הוא רחום אף אתה רחום, ולכן הוא מרגיש צורך טבעי לעזור לאומללים. וראה לר"ן מב"ב (י ע"א)

כאשר מזכים קטן במצוה, יש בכך זכות, למרות שהיא מלווה בצער גדול. וא"כ ה"ה בנ"ד מותר ליטול מהאח שייולד מח עצמות, למרות הצער הכרוך בכך, כי זכות המצוה בהצלת אחיו חשובה יותר מהצער.

אך בשטמ"ק שם הוסיף תירוץ אחר: ואפשר דלהכי נקט טבילה משום דחשיבא זכות גמור, אבל מילה כיון שמצטער לא חשיבא זכות ולא שייך ביה למימר על דעת בית דין.

יתכן לומר שהם נחלקו במחלוקת הקצות והבאר יצחק (בפרק הקודם) האם זכין לאדם או מאדם. הרשב"א סבור שזכין מאדם וכד' הר"י אלחנן, וזכות היא לקטן להתגייר גם במקום צער. והשטמ"ק סובר שזכין לאדם אך לא מאדם, וכד' הקצות.

בנשמת אברהם (במהדורה החדשה ח"ד סי' רמג) מוסר בשם הגרשז"א שמותר ליטול מח עצם מקטין ללא דעתו. כלומר הגרשז"א הכריע כשיטת הרשב"א ולא כהשטמ"ק. או בגלל שסמכותו של הרשב"א כראשון גדולה יותר מזו של ר' בצלאל אשכנזי בעל השטמ"ק, או שנפסקה הלכה שזכין מאדם כמו שהאריך הבאר יצחק (אור"ח סי' א). או אולי הזכות שיש בהצלת חיים גדולה יותר מזו שיש בגיור.

נראה שהדבר תלוי בגדר הצלת חיים, ראה יומא (פד ע"א). אם הטעם משום 'חלל עליו שבת אחת כדי שיקיים שבתות הרבה', גר שיתגייר יקיים שבתות הרבה. ולכן מותר לצערו במילה ע"מ לזכותו בהרבה שבתות. הוא **בעצמו** יקיים שבתות הרבה וכדאי לו לסבול לשם כך. אך התרמת קטן במח עצם, שאנו דנים בו, הוא לא יקיים בכך אלא רק מצוה אחת, אם כי גדולה, של הצלת חיים. למרות שע"כ יקיים אחיו שבתות הרבה, אולם הוא עצמו יקיים רק מצוה אחת.

לומר שהיה ברור לו שיחייבו לכך היה מותר משום פיקוח נפש.

ולכאורה הילד מת ואין מצות פיקו"נ להחיות מתים, וא"כ מדוע נטמא אליהו ע"מ להחיות אותו?

ור' בהעמק שאלה (סי' קסז) שדייק בלשונם שכתבו "שהיה ברור לו שיחייבו", והק' הנצי"ב מדוע כתבו התוס' שהיה ברור לו, הרי גם ספק פיקו"נ דוחה איסורים? ותי' כיון שמת אינו אדם ואין מצות "וחי בהם" חלה עליו. אך הנימוק של "חלל עליו שבת אחת כדי שיקיים שבתות הרבה" חל גם על מי שכרגע מת, כי סו"ס יקום כאן אדם שיקיים הרבה מצוות. אלא שלפי נימוק זה ההחייאה מוצדקת רק אם ברור שיקיים מצוות. אך אם יש רק ספק אם יקיים מצוות אין הצדקה להיטמא בוודאות לשם ספק מצוה. לכן כתבו התוס' שהיה ברור לו שיחיה. ועיי"ש שהשווה מת לעובר. גם עובר לא נקרא אדם לדעת בה"ג ובכ"ז מחללים עליו את יוהכ"פ, לא משום "וחי בהם" אלא משום "חלל עליו שבת אחת" וכו'.

ואם אכן עובר אינו אדם הרי הוא כמי שאינו בעולם עדיין, ובכ"ז יש מצוה להביאו לעולם, כלומר להולידו חי, כדי שיקיים מצוות, ומחללין עליו שבת. וא"כ ה"ה גם מי שאפילו עובר איננו יש מצוה להביאו לעולם כדי שיציל את אחיו.

מיהו יש לחלק בין עובר במעי אמו למי שלא נוצר עדיין. אמנם עובר אינו אדם, אך זהו רק יחסית לאדם ממש, שנולד כבר ואינו ירך אמו. אך סו"ס העובר כבר קיים במציאות והוא אדם בכוח ולכן מצוה ל'שדרגו' ולהחיותו ע"מ שיהיה אדם גדול ומקיים מצוות בפועל. והבה"ג יודה בודאי שאמנם עדיין לא חלות עליו הלכות מסוימות אך אין ספק שהוא יצור שקיים

שאינו לקבל צדקה מגוי משום 'ביבוש קצירה תשברנה', כלומר יש זכות לגוי הנותן צדקה. משמע שאע"ג שאינו מחויב בצדקה קיום מצוה יש בכך. וא"כ ק"ו הצלת נפשות.

הר"ן הוכיח את דבריו מסדום שנענשה על שלא החזיקה יד עני ואביון. ומידת סדום היא מידה מגונה שכופין עליה. למרות שמצד הדין יכול אדם לומר 'שלי שלי ושליך שלך'. אולם לא חרבה ירושלים אלא שהעמידו דבריהם על דין תורה. ק"ו הצלת נפשות, שהיא חמורה יותר מצדקה, למרות שגוי פטור ממנה, אך התוצאה שהציל נפש בעולם היא זכות גדולה עבורו. וא"כ ה"ה יש לקטן זכות גדולה שבעטיה ניצלה נפש מישראל.

ו. חיוב מצוה במי שלא נולד

אולם כל זאת כשהקטן כבר נולד וזכות היא לו להציל את חיי אחיו. אך להביאו לעולם רק לשם כך מי אמר?

אמנם מצינו שמצוה להיכנס למצב שבו אדם יתחייב במצוות כגון להתעטף בבגד של ד' כנפות ע"מ להתחייב ציצית, או לשבת בארץ ישראל ע"מ להתחייב במצוות התלויות בה (ר' תוס' שבת לב ע"ב). וכנראה דעתם היא שעיקרה של מצות ישיבת הארץ הוא קיום המצוות התלויות בה (ראה סוטה יד ע"א ורשב"ם ב"ב צא ע"א). אך כל זה כשאדם כבר חי, הוא מצווה לרדוף אחרי המצוות. אך כשהוא עדיין דבר שלא בא לעולם, האם יש מצוה להביאו לעולם כדי שיקיים מצוות?

מצינו כעיי"ז בתוספות בבא מציעא (קיד ע"ב ד"ה אמר ליה):

תימה לר"י היאך החיה [אליהו] בנה של האלמנה כיון שכהן היה דכתיב (מלכים א יז) ויתמודד על הילד וגו' ויש

כלומר, הבאת אדם לעולם אינה בהכרח זכות. מצוה להביא ילדים מבלי לשאול את דעתם. לא בגלל זכותם, אלא בגלל חובת מולידיהם. אמנם יש להניח שרוב רובם של בני האדם מודים למולידיהם ומכירים להם טובה על שהביאום לעולם, אך לא תמיד. והסיבה למצות פריה ורבייה אינה בגלל הזכייה שיש בה לנולדים, אלא משום "לא תוהו בראה לשבת יצרה".

אמנם יש פוסקים הסבורים שאין מצוה להביא לעולם ילדים חולים, אולם לא בגלל שאין זו זכות. זו לא סיבה להימנע מלהביא ילדים אלא שלמרות מצות פריה ורבייה אם כל חייו של הילד יהיו חיי סבל, צערו וצער הוריו דוחים את המצוה והדבר מצדיק את ההימנעות מקיום המצוה (דנתי בכך במק"א). אמנם בנ"ד יתכן שהילד שייוולד יהיה מאושר, אך יתכן גם שלא, אדרבה, יש חשש שהידיעה, שכל הבאתו לעולם היא רק לצורך הצלת אחיו, תפגע עמוקות בנפשו, והרי זה כקטיעת אבר, שלדעת הרדב"ז אין אדם רשאי לקטוע את ידו כדי להציל את חברו מסכנת מוות.⁷ וכאמור, מצות פיקו"נ קיימת רק במי

בעולם ויש הלכות רבות שחלות גם על עובר. ודוגמא לכך הוא עצמו מביא בסי' מט בהלכות הלוואה:

והילכתא מזכה לעובר לא קנה, לכשתלד קנה. קא אמרי רבנן המזכה לעובר לא קנה עובר דאחריני, אבל דייליה קנה לפי שדעתו של אדם קרובה אצל בנו.⁶

משא"כ מי שעדיין לא נוצר כלל ועיקר. האם יש מצוה להולידו ע"מ שיקיים מצוה? ואין לומר שכל אדם שמח על הבאתו לעולם ולכן צריך להולידו. ואולי הדבר תלוי בגמ' עירובין (יג ע"ב):

שתי שנים ומחצה נחלקו בית שמאי ובית הלל, הללו אומרים: נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא, והללו אומרים: נוח לו לאדם שנברא יותר משלא נברא. נמנו וגמרו: נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא, עכשיו שנברא – יפשפש במעשיו. ואמרי לה: ימשמש במעשיו.

וכן מצינו לירמיהו ואיוב שקללו את יומם ואת יום היולדם, את מולידיהם, ומבשרי לידתם.

6. בגדר עובר מצינו סתירות, רק תינוק בן יום אחד נוחל ומנחיל בנכסי האם להנחיל לאחיו מן האב אך עובר לא (ב"ב קמב ע"א) אולם בכ"ז הוא נחשב ליורש עיי"ש, וביבמות סז ע"א. ור' בית האוצר ח"א כלל י שדן באריכות אם עובר נחשב אדם. וראה ח' ר"ח הלוי (הל' תרומות פ"ח ה"ד) שמעיקר הדין העובר נחשב יורש אלא שאין לו זכיית ממון. ומכיון שהנצי"ב דימה מת לעובר יש להקיש ממת לעובר כשם שמת יורש מדין משמוש כך גם עובר.

[ומכיון שהנצי"ב השווה החייאת מת להצלת עובר צ"ל שלדעתו עובר הוא אדם בכוח בגלל עתידו, מת הוא אדם בכוח בגלל עברו, וישוב להתחייב במצוות וכשיטת הרשב"א בנדה (סא ע"ב) שהמת פטור ממצוות רק בעודו מת, אך לכשיקום לתחייה יתחייב במצוות. לא כהריטב"א שם שהמיתה פוטרת את האדם מקיום מצוות לגמרי גם לכשיקום לתחייה].

7. נמסר לי שבספר "שומר אחותי" מתוארת אחות שהובאה לעולם כדי להציל את אחותה ואת הבעיות הנפשיות הקשות שעברו עליה עד כדי חשש לאובדנות.

שהשתעבד כבר להיות עבד ה'. ויש לטעון שרק פועל העושה מעשה נחשב כעבד, אך מי שאינו עושה מעשה אלא רק זקוקים לדמו, כשהוא פאסיבי, ומה שנדרש ממנו הוא לא להתנגד, אין בכך שעבוד. וראיה לכך שומר אינו יכול לחזור בו כי לא נחשב עבד לדעת הראב"ד (ה"ד בחי' הרשב"א קידושין יג ע"א ובש"ע חו"מ רצג ס"א). ור' קצות (סי' עד ס"ק א) שאין אדם יכול לחזור בו מקבלת אחריות. אולם כאן לא הילד שייולד מקבל על עצמו אחריות, אלא הוריו. והם משעבדים אותו לצרכי אחיו, יש כאן שעבוד אסור. ור' מחנ"א (שומרים ס"ח) ששומר בגלל שהוא פאסיבי אינו נחשב לעבד, אולם נלענ"ד שאם אחרים משעבדים אותו הרי זה בכלל עבדות. ואין מקום לשעבד אדם לכל ימי חייו אפילו לא לצורך פיקו"נ, משום דרכי נועם. וגם אם נאמר שאיסור השעבוד נדחה מפני פיקו"נ אך מי שעדיין לא בא לעולם אינו חייב בשום מצוה ואין להולידו בתורת עבד לאחרים. [חיזוק לדברי שכל שעבוד לזולת הוא בכלל עבדות, לפחות מבחינה רעיונית, מצאתי בעולת ראייה (חלק א עמ' עא) למרן הראי"ה בביאורו לברכת 'שלא עשני עבד': גדולה היא ההודאה על אשר נתת לי נשמה עצמית, נשמה תכליתית שחפצה החפשי נתון בידה, שהיא עצמה יש לה מטרה בחיים ובמציאות, שהיא נשמת החופש והחירות המפעמת בי בקדושתה, ולא נשפליתי להיות נוצר בתכונה של עבדות, שאין לה חיים עצמיים ורצון מקורי, ולא נוצרה כי אם להיות לכלי שמוש להכשיר על ידה את

שכבר חי, ואז היה אולי מקום לדון האם הוא חייב במצוה זו כאשר הוא מקריב עבורה קרבן כבד מאוד. אך מי שעדיין לא נולד ואינו חייב בפיקו"נ אין שום מצוה להביא ילד לעולם ע"מ שיסבול כדי שיקיים מצות פיקו"נ.

ז. שעבוד לזולת

"עבדי הם ולא עבדים לעבדים" – אסור לאדם מישראל להשתעבד לזולתו. לא רק השכרת עצמו לעבודה אסורה, אלא מרצונו ולזמן מוגבל, אלא גם כל שעבוד אדם לזולת כלול באיסור העבדות שנאמר עבדי הם ולא עבדים לעבדים. ושעבוד ילד שלא מרצונו ולזמן בלתי מוגבל חמורה יותר. אמנם הקצות (סי' קצ) כתב שאפוטרופוס ליתומים אינו יכול לחזור בו משום שהוא עבד ה' ולא עבדים לעבדים. ולכאורה, אף כאן י"ל ששעבוד למצוה אינו שעבוד לאדם (ר' מש"כ באהלה של תורה ח"א סי' קו), אולם גם שם כבר כתב המ"מ (פי"א מהל' נחלות ה"ה) שלא ניתן לכפות על אדם להיות אפוטרופוס. רק אפוטרופוס שהסכים מרצונו הטוב לשמש בתפקיד, וכבר משמש בפועל בתפקיד זה והיתומים תלויים בו, אינו יכול לחזור בו, משום שהוא עבד ה'. משא"כ לשעבד אדם לכתחילה שלא מרצונו למצוה – זאת לא מצינו. ומה שכופין על המצוות (ר' כתובות פו ע"א) המדובר בכפייה חד פעמית, לעשות לולב או לשבת בסוכה וכדו', אך שעבוד מוחלט של כל אישיותו של האדם לצורך מצוה לא מצינו. ולכן א"א לכפות אפוטרופוס אלא רק משום

יש אולי מקום בכ"ז להתיר את הבאת הילד הנוסף לעולם, בתנאי ברור שהולדתו תהיה בעיקר לשם **עצמו**, ורק כמטרה משנית תהיה הצלת האח. מצות פו"ר משמעותה הבאת יצור אנושי לעולם שעליו להיות אישיות בפני עצמה ואם חלילה יחוש (ויש לנפש האנושית חיישנים רגישים ביותר) שהבאתו לעולם לא היתה לשם עצמו הדבר עלול לפגוע קשות בדימויו העצמי ואף לסכן את חייו ואין מצות פו"ר במצב כזה.

זאת ועוד. כל הריון ולידה יש בהם סיכון מסוים. מה ההיתר לאשה להסתכן בלידה מיותרת? אשה רשאית לסכן את עצמה סיכון סביר של הריון רגיל רק כדי להביא חיים לעולם. שאל"כ ההריון היה צריך להיות אסור. ובנ"ד, ממנ"פ, אם יש סכנה לאשה ללדת ילד נוסף מה ההיתר להסתכן עבור הצלת ילדה החולה? ואם אינה מסתכנת, מדוע שלא תקיים מצות פריה ורביה ככל אשה בריאה המצווה לסייע לבעלה ללדת ילד נוסף? המטרה צריכה להיות הבאת עוד ילד **לשם עצמו**, כלומר לשם קיום מצות פריה ורביה, ככל ילד רגיל. אמנם מצות פו"ר מתקיימת גם ללא כוונה, כי אפילו הסוברים שמצוות צריכות כוונה מודים שמצווה שעיקרה בתוצאותיה אינה צריכה כוונה. ובמצות

הרצון העצמי הקדוש והנשגב שבנשמת החופש הטהורה⁸.
דבריו משתלבים עם דעת צרור המור,
וז"ל:

זה שאמר ויברא א-להים את האדם בצלמו וידוע כי הש"י אין לו צלם (וא"כ איך יאמר שבראו בצלמו?) אבל פירושו כי כמו שבמין האדם אין אחד דומה לחברו כן ה' אין דומה לו וא"כ אין לו צלם, אבל זה להורות כי כמו שה' יחיד ויכול בעליונים ובתחתונים כן האדם הוא יחיד בעליונים ובתחתונים⁹.

נלענ"ד שיחידותו של האדם מתבטאת לא רק באישיותו היחידאית, אלא גם באישיותו הבלתי תלויה באחרים. האדם חייב להיות יצור אוטונומי, הוא נוצר לשם עצמו ולא לשם אדם אחר. מי שנוצר מראש לשם אדם אחר אינו אדם! האם רשאים אנו לעשות זאת? כשם שאין אדם חייב להקריב אבר מגופו לשם הצלת זולתו כך ק"ו אינו חייב להקריב את כל אישיותו האוטונומית להצלת אחר.

ח. מסקנה

לאור מה שכתבנו, אין להוליד ילד רק לשם שימוש באבריו, או בדמו, למטרה אחרת, גם לא לשם הצלת אחיו. אולם בגלל הצורך הגדול להציל את האח החולה,

8. רעיון דומה תולים בהגותו של הפילוסוף עמנואל קאנט. אם אכן דבר זה מקובל על השכל האנושי יש להכלילו במש"כ הרדב"ז: "וצריך שמשפטי תורתנו יהיו מסכימים אל השכל".
9. המשמעות של "צלם" בימינו, כתעתיק מדויק של דמות, אינה כמשמעותה המקורית של המילה, ר' מו"נ ח"א פ"א. אלא שבעוד שהרמב"ם פירש את היות האדם נברא בצלם כיצור תבוני, פירש צרור המור כייחודיות ור' נפה"ח שער א שאצלו הצלם הוא שליטה של בעל בחירה חופשית בכוחות הטבע העליונים והתחתונים, הפיזיים והרוחניים. גם לדעתו י"ל שאם יולדים אדם כדי לנצלו למטרה מסוימת, כלומר לשלוט בו, יש בכך פגיעה בצלם.

הולדת ילד נוסף. ורק אם נשתכנע שמטרתם העיקרית היא הילד הנוסף, והצלת האח היא רק מטרה נלווית ומשנית, והדבר לא יפגע בתדמיתו, והדבר לא ייודע לו לעולם, רק כך יפגו החששות שהעלינו לגבי הפגיעה בנפשו של האח החדש.

ולכן רק הורים אחראים שהודרכו כראוי רשאים לעשות כן. הם יעשו את שלהם לשם מצות פו"ר וה' ישלח את מלאכו לרפא את האח החולה. זכות המצוה, בהבאת חיים ישראלים חדשים לעולם, תעמוד להם להחיות גם את האח החולה וה' ישלח לו רפואה שלמה מן השמים ע"י שלוחיו הנאמנים.

פו"ר המטרה היא לשבת יצרה. כל מי שמקים משפחה יודע שעל מנת כן הוא עושה זאת – להעמיד צאצאים. וגם אם הגיע צאצא בהיסח הדעת, מכיון שבאופן כללי ע"מ כן האיש והאשה החליטו להקים משפחה עדיין דעתם גם עליו והא יגדל כילד רגיל. אולם בנ"ד, אם הכוונה היא הפוכה, לא לשם הולדת הילד עצמו אלא לשם מטרה אחרת, גם אם נניח שלפחות מצות "לשבת יצרה" התקיימה בכך, אך כוונה הפוכה עלולה ליצור בעיה נפשית חמורה אצל הילד שיוולד וא"כ אין מצוה בהולדתו.

על ההורים לעבור טיפול נפשי יסודי לפני

סימן יב

הפלה למעוברת העומדת להינשא

שאלה

לאפשר לה לקיים "אכלה ומוחתה פיה ואמרה לא פעלתי אָן" (משלי ל, כ)!!
וגם על החתן יש לתמוה, איך הוא מוכן להתחתן עם כלה בוגדנית כזו, לחפות עליה ולהכיר בילד שאינו שלו?! כנראה שגם הוא חשוד בעבירה דומה ושניהם אינם נאמנים זל"ז. ובכ"ז הם עומדים להתחתן. נשגבה מבינתנו ההידרדרות המוסרית של הדור... ולגופו של עניין. הפלת עובר אסורה. אמנם תוך מ' יום יש להקל במקרה של צורך גדול (ר' באהלה של תורה ח"א סי' קטו) אולם השאלה היא מהו הצורך הגדול במקרה דנן?

מניעת הצורך לשקר לא נראה כצורך כה גדול יחסית להפלה. אמנם שקר הוא דבר חמור אך גם הריגת עובר היא דבר חמור. ושב ואל תעשה עדיף.

זוג עומד להינשא כדת משה וישראל בקרוב. האשה זינתה והתעברה מגבר אחר. החתן מוכן לחפות עליה, להסתיר את העובדה שכלתו זינתה עם מישהו אחר ולקבל את הילד שיוולד כשלו.

היא שואלת מה עדיף? שתסתיר את זהות הילד, ולשקר לו ולכל המשפחה, או שתפיל את העובר כדי למנוע תקלה (מדובר תוך מ' יום)?

תשובה

א. בפתח הדברים אי אפשר להתעלם מדברי חז"ל (גיטין לו ע"ב) על הפסוק "עד שהמלך במסבו נרדי נתן ריחו" כמה "עלובה כלה שזינתה בקרב חופתה". האם כך עומדת אשה להקים בית בישראל? האם